

LAIMA KRUOPAITĖ, GRETA ŽIČKUVIENĖ

Porinės figūrinės žvakidės

Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai atkuriamiems interjerams 2007 m. iš Italijos Veneto regiono įsigijo nežinomo autoriaus figūrinių žvakidžių porą. Tai „Figūra su žvakide kairėje rankoje“ (VR-166) ir „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ (VR-165). Jos datuojamos XVII a. I puse. Žvakidės beveik vienodo aukščio (72 ir 73 cm), išdrožtos iš medienos modeliuojant visą figūrą, nors nugaros gerokai plokštesnės. Vaizdinė pusė auksuota ir polichromuota, tai būdinga Venecijos ir Veneto regiono XVI–XVII a. taikomosios dailės kūriniams. Prašmatnios, meniškos žvakidės patalpas turėjo ne tik apšviesti, bet ir papuošti. Metalinių ar drožinėtu medinių paauskuotų žvakidžių paviršius atspindėjo šviesą ir žėrėjo.

Tokios figūrinės žvakidės – nedažnai pasitaikantis taikomosios dailės kūrinys. Savita ir įdomi jų kompozicija: žmonių figūros, vaizduojančios galbūt Fortūną¹, viena ranka laiko iškeltą Gausybės ragą primenantį objektą, kuris užbaigiamas žvakidės lėkštele ir smaile žvakei pritaisyti. Figūros vaizduojamos vilkinčios aukso spalvos drabužius, avinčios ilgaaulius kone kelius siekiančius batus. Drabužis priekyje trumpesnis – iki kelių, nugarinėje dalyje nusileidžia iki pagrindo. Galvas puošia mažytė karūna su išdrožinėtu brangakmeniu, jais nusagstyta ir per petį permesta juosta. Figūrų inkarnatai polichromuoti, drabužiai vaizdinėje pusėje auksuoti. Skulptūros stovi ant trapecijos formos postamentų, kurių kampai papuošti voliutėlėmis, o viršus ir apačia – profiliuotomis juostelėmis. Postamentų apatinė dalis platesnė.

Žvakidžių stilistika būdinga Venecijos Renesanso ir ankstyvojo baroko tradicijai. Su šiuo italų meno centru XVI a. glaudžius ryšius palaikė Žygimantas Augustas, itin mėgęs Venecijos veidrodžius turtingai drožinėtais bei auksuotais rėmais. Chronologiškai šios figūrinės žvakidės atitinka Vazų valdymo laikus, kai Lietuva bei Lenkija tradiciškai palaikė glaudžius kultūrinius ir meninius ryšius su Italija bei šiauriniais

jos regionais su Venecija priešakyje. Iš čia buvo kilę ar su Veneto menine tradicija susiję ir kai kurie Renesanso ar ankstyvojo baroko epochos architektai, skulptoriai ir kiti menininkai, dirbę prie XVI–XVII a. Vilniaus Valdovų rūmų rekonstrukcijų. Venecijos meistrų tapybos ir kitokių meno kūrinių gausiai turėta Lietuvos bei Lenkijos valdovų kolekcijose. Venecijiečių baldai, veidrodžiai, paveikslai puošė ir daugelio kitų Europos valdovų rūmus².

Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų įsigytos figūrinės žvakidės „Figūra su žvakide kairėje rankoje“ ir „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ LDM Prano Gudyno restauravimo centro specialistams perduotos 2009 metais.

Reikšminiai žodžiai: figūrinės žvakidės, Veneto regionas, Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, polichromija, polimentas, aukso lakšteliai, Gausybės ragas, polimeras „Paraloid B-72“.

XVII a. I pusės žvakidės „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ vaizdinė pusė prieš restauravimą.

VR-165. Fot. V. Šileikienė

—
Žvakidės „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ nugarinė pusė prieš restauravimą.

Fot. V. Šileikienė

Figūrinių žvakidžių būklė prieš restauravimą

Abi figūros išdrožtos iš vientisų medienos ruošinių, postamentai sumontuoti iš dviejų atskirų dalių. Apžiūrint žvakidę „Figūra su žvakide kairėje rankoje“ po aptrupėjusiu dekoru buvo matyti, kad kairės rankos dalis nuo peties iki riešo prie figūros pritvirtinta stambia kaltine vinimi. Sujungimo vieta apklijuota audeklu. Lėkštelė žvakei su rankos plaštaka sujungta kaltine vinimi. Neįmanoma nustatyti, ar šios dalys iš pat pradžių buvo drožtos kaip atskiros, ar nulūžo vėliau ir krūvon sujungtos žvakidę remontuojant. Drožybos netektys nedidelės, trūksta tik apsiausto kairiojo skverno kampo.

Apžiūrint „Figūrą su žvakide dešinėje rankoje“ buvo matyti, kad dešinė ranka iki dilbio ir dalis žvakidės yra atskiros, prie figūros primonuotos dalys. Ar jos iš pat pradžių drožtos kaip atskiros, ar nulūžo vėliau ir tada buvo pritvirtintos, neaišku. Šiuo metu žvakidė prie rankos pritvirtinta medvaržčiu, dilbio jungimo vietoje drožybos formos nesutampa.

Abiejų porinių skulptūrų pažeidimai buvo tapatūs: mediena išgraužta kenkėjų, dėl to vietomis po gruntu su dekoru lukštu susidariusios tuštumos. Nubyrėjusio dekoru vietose matėsi kenkėjų landos, kai kurios labai didelės – iki 1 cm ilgio. Per ankstesniąją restauraciją šias išgraužas bandant užmaskuoti, jos buvo užtaisytos plastilinu ir uždažytos.

Aptariamoms žvakidėms buvo gruntuotos baltu gruntu, polichromuotos ir dekoruotos aukso bei sidabro lakšteliais. Dekoras laikėsi silpnai, lengvai byrėjo kartu su gruntu iki pat medienos. Polichromija buvo apsitrynusi, auksavimas su gruntu aptrupėjęs, lukštenosi. Matėsi, kad figūros padengtos tamsia pusiau skaidria danga, paviršiumi suteikiančia vientisą „nešvarų“ koloritą, padedantį suvienodinti dažų netekčių vietose likusį atvirą gruntą bei atvirą medieną su dekoru spalvomis. Nugarinės figūrų pusės nudažytos rudos spalvos monochrominiais dažais. Žvakidės buvo stabilios. Ant pagrindo plokštumų kampuose priklijuota po keturis veltinio skrituliukus.

Restauracijos metu atlikti tyrimai

Atlikus tyrimus išsiaiškinta, kad figūrų vaizdinės pusės mediena gruntuota baltu 0,2–0,3 mm storio vienalyčiu gruntu, kurio sudėtyje esama kreidos, gipso ir gliutininų klijų. Dėl rišiklio pokyčių gruntas kiek gelsnelėjęs, minkštas, vietomis nesunkiai atšoka nuo medienos. Tas pats gruntas rastas visuose pavyzdžiuose. Nugarinė skulptūrų pusė negruntuota. Visuose tyrinėtuose pavyzdžiuose ant grunto išskirtas vienas dekoru sluoksnis, polichromija ar dekoratyvinė aukso bei sidabro danga.

Nustatyta, kad figūrų plaukai, veidai, rankos ir kojos polichromuotos prieš tai gruntą padengus gliutiniais kljais – šie susilpnino dažų sukibimą su gruntu. Kūno spalvai naudoti šie pigmentai: švino baltasis, cinoberis, raudonoji ochra. Dažų rišiklis – tempera (rasta gliutininų klijų ir aliejaus).

Figūrų rūbai, Gausybės ragai ir galvų papuošimai dekoruoti aukso bei sidabro lakšteliais. Aukso lakšteliai kloti ant raudono (pagrindo srityje) ir tamsiai rudo (rūbų bei Gausybės ragų srityje) polimento, sidabro – ant pilkos spalvos polimento. Rūbo pamušalo srityje ir pagrindo kartušuose sidabras lesiruotas vario žaliojo pigmentu dažytu laku. Rankovių užlankos ir drožinėtu brangakmenių sidabrinė danga lesiruota laku, sumaišytu su raudonai violetinės spalvos dažikliu³.

Figūrų paviršius dengtas keliais sunkiai tirpstančio lako sluoksniais. Lakuota ant apdulkėjusio, nešvaraus paviršiaus, tai ypač ryšku inkarnato srityse. Siekiant paslėpti dekoru netektis, suvienodinti spalvą ir žvakides „pasendinti“, viršutinis sintetinio lako sluoksnis paspalvintas rudu pigmentu, kurio pagrindas geležies (III) oksidas. Lakas beveik netirpus, organiniuose tirpikliuose vos suminkštėja. Ant figūrų rasta vaško ir parafino nutekėjimų. Vietomis ankstesnio restauravimo metu nuvarvėjus tvirtinimo polimerams buvo susidariusi plėvelė⁴.

Žvakidžių restauravimas

Pirmiausia žvakidės dezinfekuotos preparatu „NOK“. Tada 10 parų laikytos sandarioje kameroje, kurioje buvo palaikoma +18 °C temperatūra. Siekiant apsaugoti drožybą ištrauktos atskiras figūrų dalis jungusios vinys.

Kenkėjų pažeista mediena sotinta polimero „Paraloid B-72“ 4 % tirpalu etilo alkoholyje. Naudotasi teptuku, o į medienos kenkėjų landas tirpalas injekuotas švirkštu. Tyrimai parodė, kad skulptūrų dekoras ankstesnio restauravimo metu buvo padengtas laku, o gruntas su polichromija prie medienos tvirtinti ir polimerais, ir vašku. Dėl šios priežasties atskilusio grunto prie vaško prisigėrusios medienos Prano Gudyno restauravimo centro specialistų naudotu odos klijų tirpalu pritvirtinti nepavyko. Nuspręsta panaudoti polimerą „Lascaux, Medium für Konsolidierung“, praskiestą distiliuotu vandeniu santykiu 1:1.⁵

Teko šalinti netinkamas ankstesnio restauravimo medžiagas. Kiek buvo įmanoma, vaško masės sankaupos gramdytos skalpeliu, kur jos buvo tik plonas sluoksnelis, minkštinta vaitspirito kompresais ir valyta vaitspiritu suvilgytais tamponais. Sukietėjusio polimero gurvuoliai bei nutekėjimai minkštinti etilo alkoholio, etilacetato kompresais ir valyti

Žvakidės „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ fragmentas restauravimo metu: apnašų šalinimas.

Fot. V. Šileikienė

—
Žvakidės „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ fragmentas restauravimo metu: apnašų šalinimas.

Fot. V. Šileikienė

mechanškai. Aliejinio rudai dažyto lako sluoksnis šalintas tamponais, suvilgytais dimetilformamidu. Vaško bei lako dangos likučiai nuo atviros medienos nuvalyti pakaitomis naudojant vaitspiritu bei dimetilformamidu suvilgytus tamponus. Polimero likučiai nuo grunto paviršiaus pašalinti mechanškai skalpeliais⁶.

Atviros medienos vietas nuriebtos ir gruntuotos iš švarios persijotos kreidos bei 10 % odos klijų tirpalo paruoštu gruntu. Po to jis nušlifotas, retušuota akvareliniais dažais. Paviršius padengtas apsaugine sintetinio vaško danga.

Po restauracijos žvakidės grąžintos Nacionaliniam muziejui Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams ir dabar eksponuojamos trečiojo aukšto reprezentacinio trakto salėje, atspindinčioje manieristinio bei ankstyvojo baroko interjero stilistiką.

Per ankstesniąją žvakidžių restauraciją buvo panaudotas vaškas, lakas ir polimerai, kurių sudėties nepavyko identifikuoti, dėl to eksponatų perrestauravimas tapo labai sudėtingas. Norint įsitikinti paskutiniosios, t. y. Prano Gudyno restauravimo centre atliktos, restauracijos metu panaudotų medžiagų suderinamumu su ankstesniojo restauravimo medžiagų likučiais, žvakidės ekspozicijoje yra reguliariai stebimos, kasmet registruojama jų būklė. Iki šiol pakitimų nepastebėta.

XVII a. I pusēs žvakidė
„Figūra su žvakide kairėje
rankoje“ restauravimo
metu: restauracinio
grunto įterpimas.

VR-166. Fot. V. Šileikienė

XVII a. I pusės porinės žvakidės „Figūra su žvakide dešinėje rankoje“ ir „Figūra su žvakide kairėje rankoje“ po restauravimo.

Fot. V. Šileikienė

Išnašos

1. Biedermann H., *Naujasis simbolių žodynas*, Vilnius, 2002, p. 124.
2. Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus vedėjo Daliaus Avižinio informacija, pateikta 2011 m. rašytame elektroniniame laiške. Taip pat žr.: www.valdovurumai.lt, prieiga internete <http://www.valdovurumai.lt/lankytojams/savaites-eksponatas-figurine-zvakide/WbpeMbljGUI> (žiūrėta 2017 09 14).
3. Plačiau apie tai žr.: Schramm H. P., Hering B., *Historische Malmaterialien und*

- ihre Identifizierung*, Stuttgart, 1995, p. 199–231; Bagdzevičienė J., Kruopaitė L., *Pigmentai ir dažikliai restauruojant meno vertybes*, Vilnius, 2004, p. 59–156.
4. Plačiau apie tai žr.: Derick M. R., Stulik D., Landry J. M., *Infrared Spectroscopy in Conservation Science*, Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 1999; Learner T. J. S., *Analysis of Modern Paints*, The Getty Conservation Institute, 81, 2004.
  5. Plačiau apie tai žr.: Sandner I., Bünsche B., Meier G., Schramm H. P., Voss J., *Konservierung von Gemälden und Holzskulpturen*, Berlin 1990, p. 174–207.
  6. Plačiau apie tai žr.: Sandner I., Bünsche B., Meier G., Schramm H. P., Voss J., *Konservierung von Gemälden und Holzskulpturen*, Berlin 1990, p. 174–207; Banik G., Kirst G., *Lösungsmittel in der Restaurierung*: [straipsnių rinkinys], Wien, 1984, p. 91–146.

Literatūra ir šaltiniai

1. Biedermann H., *Naujasis simbolių žodynas*, Vilnius, Mintis, 2002.
2. Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyriaus vedėjo Daliaus Avižinio 2011 m. elektroninis laiškas LDM Prano Gudyno restauravimo centro specialistams.
3. Interneto svetainė www.valdovurumai.lt, prieiga internete <http://www.valdovurumai.lt/lankytojams/savaite-eksponatas-figurine-zvakide/WbpeMbljGUI> (žiūrėta 2017 09 14).
4. Schramm H. P., Hering B., *Historische Malmaterialien und ihre Identifizierung*, Stuttgart, 1995.
5. Bagdzevičienė J., Kruopaitė L., *Pigmentai ir dažikliai restauruojant meno vertybes*, Vilnius, 2004.
6. Derick M. R., Stulik D., Landry J. M., *Infrared Spectroscopy in Conservation Science*, Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 1999.
7. Learner T. J. S., *Analysis of Modern Paints*, The Getty Conservation Institute, 81, 2004.
8. Sandner I., Bünsche B., Meier G., Schramm H. P., Voss J., *Konservierung von Gemälden und Holzskulpturen*, Berlin 1990.
9. Banik G., Kirst G., *Lösungsmittel in der Restaurierung*: [straipsnių rinkinys], Wien, 1984.
10. Lukšėnienė J., Makuška R., „Polimerinių medžiagų struktūra, klasifikacija ir senėjimas“, *Muziejinių eksponatų priežiūra, II dalis: Meno kūrinių restauravimo etiniai ir estetiniai principai*, Vilnius, 2009.

A pair of figural candle holders

LAIMA KRUPAITĖ, GRETA ŽIČKUVIENĖ

The National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania acquired two wooden figural candle holders from the Veneto region in Italy in 2007, dated to the first half of the 17th century. Their exterior side was gold-plated and had a polychromatic decoration added.

The figures were primed, painted and decorated with miniature gold and silver sheets. The polychromy had been rubbed away, crumbly and came away easily together with the primer as far as the timber inside. The surface was very dirty and coated with a brown varnish. The rear of the candle holders were painted brown using monochromatic paint and with no primer. The candle holders were stable. In all the researched samples, the primer had one layer of decor, polychromy or the decorative gold and silver layer.

The flesh-coloured parts of the figures were painted, first having been primed with gluten-based glue. The paint was tempera based. The figures' clothing, the Horns of Plenty and decorations were adorned with gold and silver sheets on polymer clay. The silver was given a thin coating of green and red varnish.

The figures were painted with several highly insoluble layers of varnish on a uncleaned surface. The varnish had brown pigment added in order to make the surface colour uniform and to artificially age the sculpture. Places where wax and parafin had dripped were visible on the figures. In places, a skin had formed during earlier restoration when polymer resin was used.

The candle holders were disinfected. The pest-infested wood was fortified with a Paraloid B-72 polymer solution (4 %). Research showed that during earlier restoration, the primer of the figures with the polychromy had been adhered to the timber using both polymers and wax. Now the Lascaux, Medium für Konsolidierung polymer was used for fortification. Earlier restoration materials were removed mechanically, softening them using solution combinations. The lost polychromatic work was restored: exposed timber was primed with a restoration primer, and retouched using watercolour paints.

Wax, varnish and polymers of undefined composition had been used in earlier restoration work on the candle holders, as a result, the re-restoration of these exhibits was very difficult in this regard. In order to be sure of the compatibility of the materials being used at present with the remains of earlier restoration materials, the candle holders are being monitored at the Palace of the Grand Dukes exposition where their condition is being registered. Until now, no changes have been noticed.